

Rozhovor s tvůrci inscenace vadí-nevadí.cz Janou Svobodovou a Philippem Schenkerem

Proč jste změnili název inscenace ze Země zaslíbená na vadí-nevadí.cz?

Jana Svobodová: Chceme zdůraznit zásadní posun. Pracujeme na inscenaci, která se na půdorysu života na malém městě dotýká každého z nás, neboť v nové inscenaci chápeme město Kostelec jako metaforu a synonymum pro situaci, ve které se nachází celá naše společnost. Zároveň chceme, aby ta výpověď byla autentická, proto spolupracujeme s obyvateli konkrétního Kostelce. Tedy Kostelce nad Orlicí, kde vedle žijí vedle sebe starousedlíci, Romové a imigranti z místního uprchlického tábora. Původní pracovní název Země zaslíbená jsme zvolili jako ironický kontrast k situaci, jíž jsme pozorovali zvenčí.

Přípravy inscenace začaly od úplné nuly. Nechali jsem se překvapovat jednotlivými událostmi a tím, co se v průběhu celého přípravného procesu dozvíme. Od uvedení inscenace ve fázi work in progress v červnu 2013 jsme hodně pokročili, nyní se dotýkáme témat ohrožení, nedůvěry a slabosti. Tyto pocity, které všichni velmi dobře známe, jsou často živeny naším okolím, a proto jsme si vzpomněli na dětskou hru vadí - nevadí. Položili jsme si otázku: kdy jsme hrdiny a kdy poraženými v očích našeho okolí? Kdo je silný a kdo je na konci řady?

Pracujeme s lidmi, kteří jsou v jistém ohledu slabší, ovšem nikoli díky sobě, ale díky společnosti, jež je odmítá přijmout a znesnadňuje jim život. Jednou z protagonistek představení je jedenáctiletá holčička, která je menší než ostatní děti svého věku a je šikanována ve škole. Máme zde romského kluka, výborného tanečníka, ale nikdo to o něm neví nebo spíš nechce vědět. Nechápe to ani jeho otec. Obě tyto děti se perou s velmi nespravedlivou situací. Spolu s nimi chceme říct, že všichni máme svoje slabá místa a ostatní nám naše slabosti dávají náležitě najevo. Způsob, jak se s tím můžeme vyrovnat, nás jako tvůrce zajímá.

S kolika skupinami tedy pracujete?

JS: Se třemi. Jednu představují „bílí“ čeští starousedlíci, druhou romští starousedlíci a třetí skupinu tvoří uprchlíci. Na velmi malém prostoru města se tyto skupiny stále potkávají ale nekomunikují spolu.

Philipp Schenker: Na rozdíl od našich předchozích projektů, kdy jsme mířili přímo na půdu uprchlického tábora a města jsme si prakticky nevšíмали, jsme se rozhodli zvolit Kostelec nad Orlicí jako obraz celého světa. Nezajímali nás jen uprchlíci. Chtěli jsme se podívat i na druhou stranu pomyslné zdi.

JS: Cílem našich projektů, které jsme od roku 2004 realizovali v místech, kde se nacházely uprchlické tábory, bylo rozpouštět bariéry mezi místními obyvateli a lidmi, kteří hledají nový domov v České republice. Tyto hranice byly často postavené ze strachu z neznámého. Věříme, že divadlo může vytvořit prostor pro dialog tam, kde jiné způsoby komunikace selhávají. Tak je tomu i v případě naší nové inscenace vadí-nevadí.cz.

Podařilo se vám prolomit nějaké předsudky místních úředníků nebo obyvatel?

PS: Naopak. Tím, že jsem „píchl do vosího hnízda“ se vše, co mezi lidmi nefungovalo, stalo viditelnějším. Asi měli pocit, že jim příliš koukáme pod prsty. Ředitelku uprchlického tábora více

zajímá formální chod „uprchláku“ než lidé, kteří v něm žijí. Ačkoliv Archa nabízí dokonce vlastní finanční zdroje z různých grantů, nesetkali jsme se ze strany vedení uprchlického tábora se zájmem o naši práci, která spočívá v postupech, na nichž léta pracujeme. Ty vedou k artikulování tabuizovaných společenských problémů často velmi poetickými divadelními prostředky. Rozhodně nikoho nenapadáme ani neurážíme.

JS: Věděli jsme, že navázat s místními lidmi důvěru a přizvat je ke spolupráci nebude trvat chvíli. Postupovali jsme velice opatrně. Vždy nejdříve sami něco nabídneme, pak teprve chceme výměnou něco od ostatních. Například příběh. V naší Trafice, kterou jsem vybudovali na náměstí takový obchod výborně fungoval. Nabyli jsme dojmu, že známe skoro celý Kostelec, což možná byla pravda. K našemu překvapení se ale na Zemi zaslíbenou, kterou jsme hráli pro obyvatele města v jejich kulturním domě, přišla podívat opravdu jen hrstka nejbližších. Těžko odhadnout proč. Jedna z teorií říká, že snad proto, že část obsazení našeho představení tvoří Romové. Místní hudebník, který měl rozšířit naši kapelu se nedostavil na potvrzenou zkoušku. Bez omluvy. Lidová škola umělí v Kostelci neuvolnila malé hudebníky i přes to, že měli o práci s námi zájem. Tento náhlý odstup a nezájem byl proti všem našim předpokladům. Je přeci přirozené, že se soused přijde podívat na souseda, že jeden druhého podpoří v jeho práci. Z nezájmu místních obyvatel-sousedů byli zaskočeni nejvíce naši kostelečtí spolupracovníci, mezi něž významně patří i ředitel základní školy Jiří Němec. Teď je nám jasné, že nemá příliš smysl pokračovat v marném snažení přímo na místě. Naopak: chceme odvézt celý tým do Archy, připravit premiéru, zahrát na jiných místech a pak se možná vrátit do Kostelce. Doma zkrátka nikdo není prorokem. Z toho vycházíme a sázíme na obecnou platnost vyprávěného příběhu.

PS: Cestu k inscenaci v tomto případě nelze skutečně uspěchat. Aby lidé byli upřímní, musí si důvěřovat. Bylo půvabné přemlouvat romskou babičku, aby s námi byla na scéně, babičku, která celý život pracovala v továrně na azbest. Bála se toho, co řeknou lidé ve městě, sousedi, její kamarádka, jak lidé budou reagovat... Skrze tyto situace jsme více porozuměli tomu, jak to tam chodí.

Existují zde vůbec nějaká pozitiva?

JS: Určitě! Například na počátku nebylo vůbec představitelné, aby na scéně byly společně romské a bílé děti. Nyní tvoří jednu partu. Teprve teď si vlastně můžeme dovolit, aby i tyto děti ukázaly konflikty a napětí v komunitě, a to díky nadhledu, který získaly během zkoušení. Pozitiva vidíme jasněji na pozadí negativ a naopak. O tom hrajeme.

Našli jste princip, jak se s obyvateli Kostelce dá pracovat?

PS: V podstatě ne. Ti, kteří mají chuť být součástí projektu a s jeho pomocí se vyjádřit, se spolupracovat rozhodli sami. Někoho přesvědčovat nemá příliš smysl, protože kdo nemá motivaci něco měnit, bude asi vždy pasivnější. I ta romská babička, která vede v Kostelci dětský kroužek, pochopila, že toto může být jiná podoba toho, jak pomáhat své komunitě. Prezentace naší práce pro publikum je zde jen jednou z částí. Druhou a neméně důležitou je prohloubení sociálních vztahů mezi aktéry z Kostelce a hledání společných témat a společného jazyka.

JS: A navíc se ukázalo, že kdo má chuť a odvahu jít na jeviště, mívá obvykle aspoň trochu talentu. V projektu zůstali ti, co měli zůstat a vyprofilovali se v podstatě sami. Nedělali jsem žádný výběr,

nemáme rádi konkurzy. Máme teď naprosto skvělý tým, ve kterém panuje důvěra a respekt jednoho ke druhému. Věříme, že se tento pocit přenesení i na diváky.

Jak máte rozdělené role v inscenačním týmu?

PS: Spolu s Janou jsme autory myšlenky a konceptu. K tomu se pojí v našem případě i scénografie. Pokud bude existovat nějaký scénář tak i scénáře. Nejbližšími spolupracovníky jsou hudebník Jan Burian a videoartist Jaroslav Hrdlička. Light designer Pavel Kotlík má na celkový tvar také klíčový vliv.

JS: Jeník s Járou jsou úžasní v tom, jak dokážou s pomocí technologií rozvíjet divadelní akci a zároveň pracovat s dětmi nebo je učit různé umělecké dovednosti. Od samého začátku pracovali se skupinou malých romských dětí. Podařilo se jim získat jejich důvěru zapojit je do celého procesu.

Jakou podobu bude mít výsledný divadelní tvar?

JS: Svým způsobem dokumentárně-divadelní, ale s velkým prostorem pro fikci a imaginaci.

PS: Fiktivní událost nám vůbec umožnila vytvořit východisko pro první fázi práce na představení. Byla založena na nápadu představit místním Kostelec jako skutečné srdce Evropy, což jim přišla oznámit dvojice zahraničních vědců v podání Švýcara a Číňanky. Toto byl impuls pro naši společnou imaginaci. Další inspirací byla zdánlivě nepodstatná místa v Kostelci, která jsou ovšem nedílnou součástí každodenního života - náměstí, autobusová zastávka, les, uprchlický tábor, Penny maket, hřbitov. Tato místa tvoří zároveň názvy kapitol inscenace. Jsou také křížovatkami příběhů. Město vidíme jako abstraktní tělo. Místa představují jeho orgány a svaly. Mluvíme o tepu, dechu, zástavě, osobní dokumentaci nebo tlaku.

JS: O „medicínské pojmy“ se opírá i další scénografický prvek – křivka EKG, jejíž pomocí měříme vztahy mezi lidmi. Sledujeme nejkritičtější body, kde dochází ke kolizím a konfliktům nebo naopak k pravidelnému tepu. V našem případě se může jednat o moment, kdy se na autobusové zastávce v Kostelci objeví uprchlík z Iránu. Když se vypraví na nákup do Penny marketu a má stejnou igelitku jako ostatní, přesto se na něj všichni dívají jako na vetřelce. To je jedna z mnoha situací, které sami pro sebe nazýváme společenskými sedimenty. S těmito „sedimenty“ pak dále pracujeme, tvoří základ pro divadelní obraz.

Myslíte si, že to je specifický charakter Kostelce anebo by to jinde fungovalo lépe?

JS: Těžko říci. My pracujeme v Kostelci nad Orlicí. Jak jsme už říkali, Kostelec nad Orlicí chápeme jako zrcadlo našeho světa. Na základě topografie města ožívající příběhy konkrétních lidí, hledáme obecně platná témata. Ptáme se na naše slabosti. Pátráme po jejich příčinách. Hledáme moment, kdy se každý z nás stává hrdinou.

Rozhovor vedl: Lukáš Jiříčka